

КРИЗА ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ» 1985-1991 РР. УРСР

Хомутовська І.І., кандидат історичних наук

Миколаївського національного аграрного університету

Висвітлюється актуальна проблема історії державності СРСР. Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1985–1991 рр. – період здійснення політичних та економічних реформ, відомих під назвою «Перебудова». Аналізуються основні аспекти економічного життя радянської України.

На квітневому 1985 р. Пленумі КПРС під впливом політичних, соціально-економічних, екологічних чинників було визначено економічну політику пришвидшення соціально-економічного розвитку країни на основі науково-технічного прогресу в країні було проголошено курс на «Перебудову», наслідком чого стало наповнення дещо новим змістом конституційно закріплених повноважень республік, у тому числі Української РСР.

Керівництво радянської держави запровадило масштабні реформи, які охопили всі сфери життя суспільства і отримали назву «Перебудова». Нове політичне керівництво країни кваліфікувало ситуацію в економіці як небезпечну, Пленум ЦК КПРС, а згодом Всесоюзна нарада з проблем науково-технічного прогресу намітили програму економічних реформ, спрямовану на вихід із кризи. Вона передбачала структурні зміни в економіці, децентралізацію управління нею, застосування матеріального стимулювання виробників, запровадження госпрозрахунку, підвищення відповідальності трудових колективів, реконструкцію машинобудування, а в підсумку – прискорення соціально-економічного розвитку й досягнення нового якісного стану суспільства. Зміни мали відбутися й у політиці, національних відносинах, соціальному й духовному житті. Курс мав охопити

- економіку — перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних,
- внутрішню політику — демократизація суспільного життя та забезпечення народовладдя,
- зовнішню політику — припинення «холодної війни» та побудова спільноєвропейського дому,
- соціальну сферу — поліпшення матеріального та культурного добробуту населення,
- ідеологію — ліквідація цензури, гласність, вільне виявлення думки громадянами [1].

Економічні реформи часів «Перебудови» з самого початку були приречені на провал. Мало того, що вони не були підкріплені продуманою кредитною, фінансовою політикою, головне, що їх намагалися проводити в умовах панування державної власності в економіці, домінування неекономічних методів управління. До того ж фактична влада зберігалася за міністерствами і відомствами, чиновницьким апаратом [2].

Криза влади, ідеології та партії не могли не позначитися на економіці країни, яку охопили деструктивні явища. Оновлення економіки, проведення

економічних реформ, спрямованих на створення елементів ринкової економіки при збереженні централізованого планування, трактувалося одним із провідних завдань політики «Перебудови». Однак реформа викликала розбалансування народного господарства. У бюджет надходило все менше коштів. Поглиблювався дефіцит товарів, які, замість того, щоб надходити на внутрішній ринок, вивозились для погашення валютного дефіциту [3]. Відтак дефіцит стало неможливо приховувати, оскільки економічна криза стрімко поглиблювалася, а дії радянського керівництва не призводили до покращення ситуації.

Економічна ситуація в країні вимагала надзвичайних заходів. Спробою послаблення кризи, яка виникла у результаті функціонування економіки в умовах ринкових відносин, стали Основи законодавства про інвестиційну діяльність від 10 грудня 1990 р., а також Закон СРСР від 11 грудня 1990 р. «Про банки і банківську діяльність», який передбачав можливість існування поряд з державними й комерційними банків [4]. Однак прийняття даних документів було запізним, тому суттєвого покращення в економічній сфері країни не відбулося. Розруха у сфері економіки призвела до перерозподілу власності й привілеїв, було знято усі обмеження на фінансово-економічну діяльність, оскільки це відповідало соціальним інтересам партійних керівників. До 90-х років національну економіку можна розглядати лише в контексті «єдиного народногосподарського комплексу СРСР», а не як окрему господарську одиницю. Наприкінці 1989 р. був зроблений висновок, що реалізувати програму не вдалося. Сформувалася тіньова економіка [5].

На старті «Перебудови» у команди М. Горбачова не було чіткої моделі і концепції суспільно-політичних перетворень, а відтак дії реформаторів були непослідовними, хаотичними, не мали єдиної ідеї, яка б об'єднувала суспільство і владу. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. було визнано кризовий стан радянської економічної науки і заявлено про подолання догматизму в політичній економії соціалізму. Однак до початку 1990-х рр. економічна наука все ще перебувала «у полоні» марксистських догм. І лише із здобуттям Україною незалежності почалося відродження радянської економічної науки на загальноцивілізаційних засадах.

Література:

1. Даниленко В.М. Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії. — К.: Інститут історії України НАН України, 2018. — 278 с.
2. Скоморовський В.Б. Наслідки «Перебудовчих» процесів у СРСР: державно-правовий аспект / В.Б. Скоморовський // Часопис Київського університету права. - 2013. - № 1. - С. 22-26.
3. Сулакшин С.С. Некоторые факторы распада СССР и параллели с нынешней ситуацией в России / С. С. Сулакшин, И. В. Богдан // Научный эксперт. — 2012. — № 4. — С. 33–42.
4. Хомутовська І.І. Промисловий сектор економіки України у роки «перебудови» / І.І. Хомутовська // Емінак: науковий щоквартальник. — 2017. — № 2, т. 1. — С. 62-67.
5. Кульчицький С. Історичні передумови переростання перебудови в національну революцію (1989–1991) / С. Кульчицький // Проблеми історії

України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 330–351. – С. 330.